

Souvenir in Motion: Cultural and Historical Perspectives on the Souvenir as a Research Object -konferenssin annista

Matti-Pekka Karikko, opiskelija, Lapin yliopisto, TTK kuvataidekasvatus

Lapin yliopiston taiteiden tiedekunta ja Lapin maakuntamuseo päättivät yhteisvoimin sekä Suomen Kulttuurirahaston apurahan turvin järjestää kansainvälisen matkamuistoja käsittelevän kansainvälisen konferenssin *Souvenir in Motion: Cultural and Historical Perspectives on the Souvenir as a Research Object*. Konferenssin piti alun alkaen olla huhtikuussa 2020 Rovaniemellä, mutta Covid-19 pandemian vuoksi sitä siirrettiin vuodelle. Lopulta konferenssi jouduttiin järjestämään etänä. Osallistuin konferenssiin molempina päivinä. Seurasin kaikki viisi asiantuntijaesitelmää ja yhdeksän alustusta.

Thursday 22 April 2021

- 10:00 - 10:30 Conference Opening, Tuija Hautala-Hirvioja & Hanna Kyläniemi
- 10:30 - 11:30 Souvenirs - How They May Be or May Not Be Understood, Michael Hitchcock
- 11:45 - 12:45 Authentic duodji? Controlling the traditional knowledge of Sámi handicrafts, Sigga-Marja Magga
- 13:15 - 14:15 Different meanings of souvenirs in the collections of South Karelia Museum, Reija Eeva
- 14:30 - 16:00 Parallel sessions:
 1. Definitions and meanings of a Souvenir
 - 1.1 Holidaying behind the iron curtain: The material culture of tourism in Cold War Eastern Europe, Carys Wilkins
 - 1.2 Knives from Ostrobothnia and Handicrafts from Lapland – Souvenirs and the Image of Finland from 1930 to 1945, Saara Pouru
 - 1.3 Souvenir objects as self introduction: the example of the city of Grasse, Chloé Rosati-Marzetti

Friday 23 April 2021

- 10:00 - 10:30 Jonna Häkkinä & Antti Honkanen
- 10:30 - 11:30 From Personal Souvenirs to Museum Objects. Shifting Meanings between Congo and Finland in the Early 20th Century, Leila Koivunen
- 11:45 - 12:45 The life of tourist souvenirs: From the holiday experience to everyday life, Julie Masset

13:15 - 14:45 Parallel sessions:

7. Photographs and images as Souvenirs

7.1 From Helsinki Market Square to the world – the significance analysis of stereoscopic photograph as a souvenir, Satu Savia

7.2 The Norwegian Souvenir Postcard in the second half of the 20th century, Guro Tangvald

7.3 Come to Finland, Nostalgia and the Imagery of Finnish Lapland, Elina Arminen

15:00 – 16:30 Parallel sessions:

8. Invisible souvenirs and virtual experiences

8.1 More Wonders that in a Lifetime of Travel. Virtual Travel by Souvenirs in 17th Century English Cabinets of Curiosity, Saara Penttinen

8.2 Supporting Tourists' Digital Experiences with Local Culture Heritage, Jonna Häkkilä and research group

10. Design, craft and experience

10.3 Craft, Souvenirs and the Invention of Tradition in Highlands Scotland, Andrea Peach

16:30 - 17:30 Closing discussions

Yksi kiinnostavimmista esityksistä oli Leila Koivusen *From Personal Souvenirs to Museum Objects. Shifting Meanings between Congo and Finland in the Early 20th Century*, joka käsitteli Kongosta tuotujen esineiden muuttumista matkamuuistoista museoesineiksi. Esityksessä havainnollistettiin hyvin, miten henkilökohtaisesta tulee yleistä ja miten esine saa erilaisia merkityksiä eri viitekehyksissä. Vaikka matkamuuistoksi hankittu esine on sisältänyt paljon tarinoita ja muistoja omistajansa näkökulmasta, voi vuosikymmeniä myöhemmin sen arvo museoesineenä olla vähäinen. Lisäksi kokonaisuuteen vaikuttaa kontekstisidonnaisuus. Museon näkökulmasta esineellä ei ole suurta arvoa, jos siihen ei liity kunnollisia kontekstitietoja.

Alun perin suomalaiset museot ottivat vastaan matkailijoiden hankkimia esineitä kartuttaakseen kansainvälisiä kokoelmiaan. Käytännössä se oli ainoa keino saada kokoelmiin esineitä eri puolilta maailmaa. Nykyään näiden esineiden museoarvo on hieman erilainen ja jopa niiden paikka museokokoelmissa on kyseenalaistettu. Kuten Koivunen totesi, esineiden voi sanoa kertovan nyt alkuperäisten merkitysten sijaan museoinstituutioiden tarinaa. Museon talletettuina entiset matkamuuistot kertovat siitä, millaisin keinoin ja periaattein suomalaisten museoiden kokoelmia kartutettiin 1900-luvun alussa.

Koivusen ja Michael Hitchcockin esitykset liittyivät laajempaan, toiseuden esittämisen teemaan. Koivunen käsitteli toiseutta museoiden näkökulmasta. Hitchcockilla toiseus tuli esille tutkijan oman näkökulman ja tutkimuskohteiden valinnan kautta. Minulle syntyi vaikutelma, että matkamuuistot ja niiden tutkimus liittyvät vahvasti toiseuden tutkimisen historiaan – matkailu on aina merkinnyt itsen peilaamista jotain uutta ja jopa outoakin vasten. Tätä puolestaan voi pitää hyvin tyypillisenä piirteenä länsimaisessa ajattelussa. Matkamuuistoihin liittyy myös kulttuurista omimista ja riski kulttuuristen stereotyyppien

vahvistumisesta tai kulttuurin eksotisoimisesta. Nämä näkökulmat tulivat selvästi esiin Sigga-Marja Maggan ja Saara Pourun esityksissä.

Julie Massetin puheenvuoro *The life of tourist souvenirs: From the holiday experience to everyday life* esitteli käytännönläheisen tutkimuksen matkamuistojen linkaareista ihmisten kodeissa. Se oli ajatuksia herättävä. Minulle itselleni on hieman outoa ajatella, että ensin hankkisin esineen ja sitten heittäisin sen pois, kun esine ei enää merkitse sitä mitä alun perin. Merkitysten muutoskin on osa esineeseen muodostuvaa suhdetta. Massetin tutkimuksesta sai sen käsityksen, että ihmiset luopuvat esineistä siksi, etteivät ne enää merkitse heille sitä, mitä he alun perin halusivat. Myös matkamuistojen siirtäminen ullakolle säilytykseen kuvattiin Massetin esityksessä merkitysten häviämisenä ja esineen loppuna. Minulle esineessä ei ole tärkeintä se, onko se esillä vai ei. Monet tärkeät esineet ovat varastossa laatikkoon pakattuna. Ullakolla ne eivät kuitenkaan ole missään epämääräisessä välitilassa tai odottamassa kierrätykseen joutumista, vaan myös laatikkoon talletettu esine muistoinen on minulle tärkeä. Siellä ne ovat paremmin suojassa valolta ja pölyltä.

Sisustusmaun muutoksen ja matkamuistoesineiden välistä suhdettakin olisi mielenkiintoista pohtia tarkemmin, koska kalustemuotoilulla ja matkamuistoilla on yhteys. 1960- ja 1970-lukujen massaturismi loi tarpeen matkamuistojen esittelemiselle, mikä merkitsi kalustemuotoilussa tarvetta erilaisille hyllyille. Matkamuistojen fyysisissä piirteissä puolestaan korostuu Hitchcockin mukaan muotoilun näkökulmasta kaksi vastakkaista ilmiötä. Matkamuiston täytyy olla pieni ja helposti kuljetettava, mutta joskus esineistä valmistetaan todellista kokoaan suurempia matkamuistoversioita.

Minusta oli mielenkiintoista, että seuraamissani esityksissä ei suoraan käsitelty matkamuistoihin liittyviä ympäristöhaittoja. Odotin etukäteen keskustelua tästäkin näkökulmasta. Toki on mahdollista, että aihetta käsiteltiin niissä sessioissa, joita en seurannut. Silti pohdin sitäkin, eivätkö matkamuistojen tutkijat halua kyseenalaistaa oman tutkimusalansa merkitystä esittelemällä sen ongelmallisia puolia. Myöskään Hitchcockin ja Teaguen (2005) keskeisessä teoksessa *Souvenirs – the material culture of tourism* aihetta ei juurikaan käsitellä. Monet matkamuistot ovat lähtökohtaisesti turhia. Maailmassa on liikaa turhaa tavaraa, ja etenkin muovisia tuotteita vailla selkeää käyttöfunktiota voi pitää kyseenalaisina. Yksi ratkaisu voisi olla luonnonmukaisempien matkamuistojen hankkiminen. Niissäkin voi olla omat ongelmansa. Reija Eevan esityksen yhteydessä käydyssä keskustelussa sivuttiin hiekan keräämisen haittoja. Joissakin matkakohteissa hiekan kerääminen matkamuistoksi on kielletty. Ja itse asiassa hiekka onkin globaalissa mittakaavassa harvinaiseksi käyvä hyödyke. (Ikävalko, 2019; Kippo, 2017.) Toisaalta Suomessa porontaljoja menee jätteisiin, koska niille ei ole tarvetta tai jatkojalostajia (Laakkonen & Kähkönen, 2021).

Ylipäänsä muotoilualalla on viime vuosina alettu pohtia muotoilijoiden roolia loputtoman uuden tavaran suunnittelijoina. Painopiste onkin siirtynyt kokemusten ja palveluiden muotoilemiseen. Ekologisesti kestävien matkamuistojen ohella toinen ratkaisu voisi olla aineeton matkamuisto. Palvelumuotoilun ja aineettomien matkamuistojen yhteys tuli esiin Jonna Häkkinen alustuksessa *Supporting Tourists' Digital Experiences with Local Culture Heritage*, jossa esiteltiin museoiden ja matkailijoiden käyttöön suunniteltuja virtuaa-

lisiä ympäristöjä ja pelejä. Ehkäpä matkamuisto voisikin olla mahdollisuus palata käyntikohteeseen virtuaalisesti. Toisaalta epäilen hieman tällaisten virtuaalisten matkamuistojen ja niitä tarjoavien palvelujen ajallista kestävyyttä, sillä ohjelmistoja päivitetään ja laitteita kehitetään.

Voi myös kysyä, miksi muistamiseen tarvittaisiin fyysinen esine – muistaminenhan on sinänsä aineeton prosessi. Muistoesine voi kuitenkin toimia muiston välittäjänä ja aktivoijana. Muistisairauksiin liittyen moniaistiset elämykset voivat palauttaa mieleen jo unohtuneita muistoja ja kokemuksia. Hitchcock (2005, 4) rinnastaa myös lomakuvat matkamuistoihin, vaikka hänkin näkee matkamuiston sisältävän enemmän merkityksiä kuin valokuva. Hitchcock sivusi esitelmässään matkamuiston aineettomia puolia. Digitaalaisia valokuvia voi pitää jossain määrin aineettomana matkamuiston muotona. Suurten kuvamäärien säilyttäminen esimerkiksi tietokoneen kovalevyllä tai pilvipalvelussa sisältää kuitenkin omat ongelmansa. Tietokoneen osiin tarvittavia harvinaisia metalleja kaivetaan ympäristön kustannuksella ja palvelinsalit kuluttavat suuret määrät sähköä. Ehkäpä pelkkä muisto on sittenkin paras matkamuisto.

Muutamissa muissakin esityksissä käsiteltiin kuvien merkitystä matkamuistona. Satu Savia esitteli Helsingin kaupunginmuseon kokoelmien stereokuvia, Guro Tangvald norjalaisia postikortteja ja Elina Arminen suomalaisten matkailujulisteiden kuvastoa. Henkilökohtaisesti koen kuvan kaikkein merkittävimpanä matkamuistojen muotona. Valokuvaus on ollut osa matkailua valokuvauksen alkuajoista 1800-luvun puolivälistä asti, tekniikat ja kenties kuvauskohteetkin ovat muuttuneet. Valokuvan dokumenttiarvoon yhdistyy henkilökohtaisuus, yleensä kuvaaja haluaa tallettaa lomamatkan tunnelmat ja muistot. Niinpä kuvissa esiintyvät ihmisten ohella tunnistettavat, ikoniset paikat ja maisemat.

Postikortti on muuttunut matkamuistona välttämättömyydestä harvinaisuudeksi kirjepostin lähettämisen vähentyessä. Miksi lähettää kortti postissa, kun voi ottaa valokuvan ja jakaa sen samalla hetkellä sosiaalisessa mediassa. Ehkä postikortista onkin tulossa tiedon välittämisen sijasta keräilyesine. Tämän puolesta puhuvat ainakin Tangvaldin esityksen yhteydessä käyty keskustelu retrokorttien keräilystä sekä toisaalta hyvin perinteisten maisemakorttien yhä jatkuvasta suosiosta. Tangvaldin mukaan Norjassa suosituimpien korttiaiheiden kärjessä pysyvät vuodesta toiseen samat maisemat ja paikat. Toisaalta Savian esityksessä kävi ilmi, että kuvia on keräilty ennenkin. Muun muassa Helsingistä levisi kuvia kansainvälisesti osana pakettina myytyjä stereokuvakokoelmia. Paikkoja saattoi siis katsella ilman, että niissä oli itse vierailut.

Matkamuistoesineet ovat tuttu näky kirpputoreilla. Herääkin ajatus, voisiko matkailija hankkia matkamuistonsa paikalliselta kirpputorilta ja millainen rooli olisi kierrätetyillä matkamuistoilla. Ainakin kirpputorilta tai kierrätyskeskuksesta hankitun muovisen poron ekologinen jalanjälki olisi uutta vastaavaa pienempi. Chloé Rosati-Marzettin esityksessä kuvailtiin mielenkiintoisesti paikan ja siihen liitettyjen kuvallisten symbolien suhdetta. Etelä-Ranskassa sijaitseva Grasse tunnetaan hajuvesiteollisuuden keskuksena, vaikka tuoksut tehdään pääosin muualla. Tärkeintä onkin brändi, ja parfyymiyrityksillä on tuo-

tantoa kaupungissa vain nimen ja siihen liittyvien mielikuvien vuoksi. Matkamuistot tois-
tavat kuvia laventelipelloista ja myynnissä on laventeliparfyymeja ja -saippuaa.

Vaikka matkamuistoja hankitaan spontaanisti ja hetken mielijohteesta, esityksissä tuli
esiin myös matkamuistojen hankkimisen suunnitelmallisuus. Masset kertoi pariskunnas-
ta, joka suunnitteli matkan aikana, millaisen taideteoksen he hankkisivat. Kotona prosessi
jatkui teoksen sijoittamisella osaksi sisustusta. Kääntöpuolena oli se, että uuden hankin-
nan tieltä täytyi siirtää jotain varastoon tai jopa kierrätykseen. Muistoon liittyvä fyysinen
esine on siis korvattavissa tai poistettavissa, vaikka se hankittiin alun perin nimenomaan
muiston vuoksi. Konkreettisesti muistot lomalta eivät kuitenkaan katoa mihinkään, vaikka
esine poistettaisiinkin.

Konferenssin myötä aloin pohtimaan, mikä kaikki voi olla matkamuisto ja mihin mat-
kamuisto rajautuu. Onko tavallinen käyttöesinekin matkamuisto, jos se ostetaan muualta
kuin lähikaupasta? Voiko matkamuisto muuttua käyttöesineeksi, kun se vaihtaa omista-
jaa? Voiko matkamuisto olla elävä tai kehittyvä? Minulla kasvaa ikkunalla bougainvillea,
jonka pistokkaan mummoni on tuonut aikoinaan matkamuistona Espanjasta. Kasvi on
seurannut sukumme elämää 1970-luvulta lähtien kolmella paikkakunnalla. Sitä hoita-
essani ajatukseni siirtyvät edesmenneeseen mummoon ja hänen matkoihinsa. Haavei-
len, että tallessa olisi kuva mummosta ja bougainvilleasta alkuperäisellä kasvupaikallaan
Espanjassa. Mummoni kuoleman jälkeen bougainvillean merkitys on vain vahvistunut.
Minusta tuntuu, että jos menetän kasvin, menetän paljon muutakin, nimittäin siihen liit-
tyvät suvun muistot. Minulla on tallessa muitakin isovanhempieni matkoiltaan itselleen
hankkimia matkamuistoja. Niiden sisältämät merkitykset ovat muuttuneet. Ne eivät enää
viittaa yksittäisiin matkakokemuksiin, vaan niistä on tullut todisteita eleyistä elämistä,
valinnoista ja jopa aikakausista. Tämä kaikki tuli mieleeni kuunnellessani Carys Wilkin-
sin puheenvuoroa skotlantilaisesta, itäblokin maissa matkustelleesta Eileen Crowfordista,
jonka koko elämäntarina avautui hänen matkoiltaan säästämiensä kuittien, matkasuunni-
telmien ja matkamuistojen kautta.

Lähteet

Hitchcock, M. & Teague, K. (toim, 2005). *Souvenirs – the material culture of tourism*. Aldershot: Ash-
gate.

Ikävalko, K. (15.7.2019). Riittääkö Suomessa hiekka? Ehtyvälle hiekalle haetaan nyt korvaajaa
konehiekasta ja mahdollisesti merihiekasta. Yle Uutiset. Haettu 18.6.2021 osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-10865010>.

Kippo, J. (6.8.2017). Unohtakaa öljy, nyt loppuu hiekka – hiekasta on tullut niin arvokasta, että sen
vuoksi jopa tapetaan. Yle Uutiset. haettu 18.6.2021 osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-9745042>

Laakkonen, J. & Kähkönen, S. (24.2.2021). Kymmenientuhansien porontaljojen päätyemisessä jätteenki-
ei ole järkeä, sanoo vastuullisuusasiantuntija – materiaali olisi muuta nahkaa ekologisempaa. Yle
Uutiset. haettu 18.6.2021 osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-11800253>.

Souvenirs 2021 -konferenssin esitykset. Haettu 18.6.2021 osoitteesta: <https://www.ulapland.fi/EN/Events-University-of-Lapland/Souvenirs-2021/Programme>